

УДК 343.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.17>

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВІДМЕЖУВАННЯ СЕСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ ВІД РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Дядічко В.І.,

*здобувач кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0001-1175-1323>
dyadichko2023@gmail.com*

Дядічко В.І. Окремі проблемні аспекти відмежування сексуального насильства над дітьми від розбещення неповнолітніх.

У статті проаналізовано окремі проблемні аспекти відмежування сексуального насильства над дітьми, відповідальність за вчинення якого має наставати за чч. 3–6 ст. 152 Кримінального кодексу України (далі – КК) від розбещення неповнолітніх. Відзначається, що у разі, якщо дитина досягла віку шістнадцяти років, то вона набуває статусу носія статевої свободи, а тому має право сама обирати собі сексуального партнера, а також способи сексуального спілкування з ним, і ні про яке розбещення неповнолітніх, у контексті ст. 156 КК, мова йти не може. Має значення лише наявність факту добровільної згоди дитини такого віку на сексуальні зносини з партнером. З'ясовано, що суди продовжують практику кваліфікації випадків сексуального насильства над дітьми, які не досягли віку чотирнадцяти років, що супроводжувалось непристойним доторканням до статевих органів потерпілих, як фізичне розбещення неповнолітніх за ст. 156 КК, а не за чч. 3–6 ст. 153 КК, як це необхідно здійснювати відповідно до чинного кримінального законодавства. Зроблено висновок, що будь які торкання до інтимних частин тіла малолітніх потерпілих осіб, незалежно від наявності добровільної згоди на такі дії з їх боку, слід кваліфікувати лише як сексуальне насильство над дітьми за відповідною частиною ст. 153 КК. Тоді як розпусними діями, згідно з диспозицією ст. 156 КК, слід вважати діяння, що не містять ознак сексуального насильства, у контексті ч. 1 ст. 153 КК. Пропонується одним із шляхів вирішення проблеми відмежування сексуального насильства над дітьми (ч.ч. 3-6 ст. 153 КК) від такої форми прояву розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК), як фізичне розбещення, може бути уточнення диспозиції ст. 156 КК, а саме викладення її ч. 1 у наступному вигляді: «1. Вчинення, за відсутності ознак сексуального насильства, розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, ...».

Ключові слова: кримінальна відповідальність, статева недоторканість, розбещення неповнолітніх, сексуальне насильство над дітьми, фізичне розбещення.

Dyadichko V. Certain problematic aspects of distinguishing sexual violence against children from the corruption of minors.

The article analyzes certain problematic aspects of distinguishing sexual violence against children, the liability for the commission of which should arise according to Parts 3-6 of article 152 of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter - the Criminal Code) from the corruption of minors. It is noted that if a child has reached the age of sixteen, then he acquires the status of a bearer of sexual freedom, and therefore has the right to choose his own sexual partner, as well as methods of sexual communication with him, and there can be no question of any kind of depravity of minors, in the context of Article 156 of the Criminal Code. The only thing that matters is the fact that a child of that age voluntarily consents to sexual intercourse with a partner. It was found that the courts continue the practice of qualifying cases of sexual violence against children who have not reached the age of fourteen, which was accompanied by indecent touching of the genitals of the victims, as physical abuse of minors under Article 156 of the Criminal Code, and not under Part 3-6 of Article 153 of the Criminal Code, as it must be carried out in accordance with the current criminal legislation. It was concluded that any touching of intimate parts of the body of minor

victims, regardless of the presence of voluntary consent to such actions on their part, should be qualified only as sexual violence against children according to the relevant part of Article 153 of the Criminal Code. Whereas lewd acts, according to the disposition of Article 156 of the Criminal Code, should be considered acts that do not contain signs of sexual violence, in the context of part 1 of Article 153 of the Criminal Code. It is suggested that one of the ways to solve the problem of distinguishing sexual violence against children (parts 3-6 of Article 153 of the Criminal Code) from such a form of manifestation of the depravity of minors (Article 156 of the Criminal Code), as physical rape, may be to clarify the disposition of Article 156 of the Criminal Code, namely, the presentation of part 1 of it in the following form: "1. Committing, in the absence of signs of sexual violence, lewd acts against a person who has not reached the age of sixteen,..."

Keywords: criminal liability, sexual inviolability, molestation of minors, sexual violence against children, physical molestation.

Постановка проблеми. На сьогодні подолання сексуального насильства над дітьми має бути одним із першочергових завдань будь-якої розвиненої держави світу, зокрема й України. Оскільки даний вид насильства «є глобальною проблемою, яка щоденно завдає шкоди одному з найцінніших благ наймолодших членів суспільства – їх праву на статеву недоторканість, а якщо вони досягли віку шістнадцяти років, то на статеву свободу» [1, с. 329].

Крім того, негативним наслідком сексуального насильства над дітьми є те, що воно «може заподіювати фізичний біль, моральні страждання, підривати почуття безпеки, захищеності дитини, тримати її у стані постійного нервового напруження, що може призвести до розладів психіки, депресій, нервових зривів чи розвитку психічного захворювання тощо. Для України, як і для багатьох інших країн світу, ця проблема є досить гострою» [2, с. 27]. Тим більше ця проблема загострилась на тлі повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію нашої держави.

Тому слід схвально оцінювати ті зміни, що було внесено до Кримінального кодексу України (далі – КК) Законом № 2227 – VIII від 6 грудня 2017 р.[3], який було прийнято на виконання вимог Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами[4] або так званої Стамбульської конвенції.

Відповідно до цих змін, суттєвого редагування зазнали склади кримінальних правопорушень проти статевої свободи і статевої недоторканості особи, передбачені у Розділі IV Особливої частини КК України. Так, насильницькі дії сексуального характеру, не пов'язані з проникненням в тіло потерпілої особи, визнаються відмінним від згвалтування сексуальним насильством (ст. 153 КК) [5, с. 20]. Крім того, нова редакція ст. 153 КК не оперує позбавленим юридичної визначеності і морально застарілим словосполученням «задоволення статевої пристрасті неприродним способом» [6, с. 149]. Отже, у вітчизняне кримінальне законодавство і право введено таке поняття, як «сексуальне насильство». Його різновидом є і сексуальне насильство над дітьми, тобто над особами, які не досягли віку вісімнадцяти років, відповідальність за яке передбачено, в якості кваліфікованих видів сексуального насильства у ч.ч. 3–6 ст. 153 КК.

Водночас, хоча внесені вітчизняним законодавцем зміни, з одного боку, і вирішили деякі проблеми регламентації кримінальної відповідальності за «задоволення статевої пристрасті неприродним способом», які існували раніше, але з іншого боку, призвели до виникнення практичної проблеми розмежування сексуального насильства над дітьми з таким, наприклад, злочинним діянням як «розбещення неповнолітніх», відповідальність за вчинення якого передбачено у ст. 156 КК.

Вищеокреслена проблема актуалізує подальший пошук шляхів удосконалення диспозиції ст. 153 КК або внесення відповідних змін до ст.156 КК, з тим, щоб не виникало проблем у розмежуванні таких діянь.

Стан опрацювання проблематики. Після прийняття Закону № 2227 – VIII від 6 грудня 2017 р., згідно з яким суттєво змінилась кваліфікація кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, питання кваліфікації зазначених діянь досліджували, зокрема, у своїх дисертаціях В.Ю. Омечинська «Кримінально-правова охорона статевої свободи та статевої недоторканості дитини» (Львів, 2019 р.) та В.В. Фурса «Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх» (Дніпро, 2021 р.), а також О.О. Дудоров у практичному poradniku «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики)» (Северодонецьк, 2018 р.). Проте ґрунтовного розмежування зазначених складів кримінальних правопорушень за чинними редакціями ст.ст. 153 та 156 КК не здійснювалось.

Метою статті є пошук шляхів вирішення проблеми відмежування сексуального насильства над дітьми (ч.ч. 3–6 ст. 153 КК) від розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК).

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, окреслимо суть проблеми. Для цього спочатку слід розглянути, у чому саме полягає об'єктивна сторона розгляданих злочинних діянь згідно з чинною редакцією.

Об'єктивна сторона сексуального насильства, відповідно до ч. 1 ст. 153 КК полягає у вчиненні будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи [7].

До дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, на думку О.О. Дудорова, можуть бути віднесені, зокрема: сім'явипорскування на зовнішні геніталії жінки навіть із наступним заплідненням (якщо це не поєднується з проникненням статевого члена чоловіка в піхву жінки); тертя по зовнішніх геніталіях жінки, її губах і сідницях язиком, руками, статевим членом, штучним фалосом чи іншим предметом (за умови, що органи «насильника» чи предмети навколишнього світу не вводяться в піхву, рот чи анальний отвір потерпілої особи); мацання геніталій руками; фроттаж (тертя тілом чоловіка об тіло жінки задля отримання сексуального збудження і задоволення); кунілінгус – оральна стимуляція жіночих геніталій; анілінгус – оральна стимуляція входу в анальний отвір; вестибулярний коїтус – притуляння чоловічого статевого члену до входу в піхву жінки; введення статевого органу чоловіка між молочними залозами жінки; міжстегновий коїтус; орогенітальний контакт жінки з чоловіком; лесбійство – форма задоволення статевої пристрасті жінки шляхом вчинення нею різноманітних дій сексуального характеру з іншою жінкою (орогенітальні контакти, у т. ч. двосторонні і кунілінгус, вплив на ерогенні зони за допомогою різних предметів, тертя геніталіями однієї жінки об геніталії іншої жінки тощо; гомосексуальні контакти між жінками можна поділити на орогенітальні, ороанальні, мануальні і фалозамінювальні). Ідеться, таким чином, про різноманітні дії (акти) сексуального характеру, спрямовані на збудження та (або) задоволення статевої пристрасті винуватої особи, які, за загальним правилом, передбачають її фізичний контакт із тілом іншої (потерпілої) особи, але не означають проникнення в це тіло [5, с. 53].

Так само В.Ю. Омецинська пропонує розуміти під діями сексуального характеру різноманітні дії (акти), спрямовані на збудження та (або) задоволення статевої пристрасті винуватої особи, які, за загальним правилом, передбачають її фізичний контакт із тілом іншої (потерпілої) особи, але не означають проникнення в це тіло [8, с. 123].

Проте фізичний контакт із тілом потерпілої особи, на думку науковців, передбачає одним із своїх проявів і розбещення неповнолітніх, як фізичну форму розпусних дій, згідно з диспозицією ст. 156 КК. Мова йде про так зване фізичне розбещення.

На думку О.О. Дудорова фізичне розбещення – це, зокрема, оголення зовнішніх статевих органів винуватої або потерпілої особи, поцілунки, непристойні дотики, які викликають статево збудження, навчання онанізму, вчинення у присутності потерпілого гетеросексуального коїтусу, мужолозтва або іншої дії сексуального характеру. Традиційно розпусними визнавалися як безконтактні дії, так і сексуальні маніпуляції з тілом й особливо статевими органами потерпілої особи, винуватого або третьої особи [5, с. 81]. На думку вченого саме непристойні дотики до тіла потерпілої особи, тобто до її геніталій або інших частин тіла, що може викликати сексуальне збудження, можуть бути кваліфіковані як розбещення неповнолітніх. Але так само О.О. Дудоров допускає, що такі саме дотики, тобто фізичний контакт із тілом потерпілої особи, є складовою і сексуального насильства, тобто діяння, передбаченого у ст. 153 КК.

Відповідно, критерієм розмежування таких діянь може бути наявність або відсутність факту добровільної згоди з боку потерпілої особи на зазначені дотики. Якщо згода на непристойне торкання тіла була надана дитиною, то такі дії слід вважати розбещенням неповнолітніх і кваліфікувати за ст. 156 КК. А у разі, коли такі дотики здійснювались без добровільної згоди дитини, то таке діяння за своїм змістом є сексуальним насильством і підлягає кваліфікації за відповідною частиною ст. 153 КК. Проте вищенаведені положення можна застосовувати для кваліфікації дій сексуального характеру стосовно дітей віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років.

Наприклад, з вироком Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 27 лютого 2020 р. за ч. 1 ст. 156 КК встановлено, що винний достовірно знаючи, що потерпіла є неповнолітньою особою, яка не досягла шістнадцяти років, оскільки остання повідомила про те, що їй чотирнадцять років, схилив її до особистої зустрічі. У подальшому, з метою реалізації свого злочинного умислу, без застосування фізичного насильства та погрозу застосування такого насильства, здійснив фізичне

розбещення неповнолітньої, що виражалися в оголенні статевих органів потерпілої, мацанні їх, інших непристойних дотиках, які викликали статево збудження та словесному схиленні неповнолітньої потерпілої до вчинення сексуальних дій щодо нього[9]. Враховуючи, що потерпіла надала згоду на дотики до своїх статевих органів, то суд правильно кваліфікував дії винної особи не як сексуальне насильство, а як фізичне розбещення неповнолітньої особи.

Слід відзначити, якщо дитина досягла віку шістнадцяти років, то вона набуває статусу носія статевої свободи, а тому має право сама обирати собі сексуального партнера, а також способи сексуального спілкування з ним, і ні про яке розбещення неповнолітніх, у контексті ст. 156 КК, мова іти не може. Має значення лише наявність факту добровільної згоди дитини такого віку на сексуальні зносини з партнером.

Якщо ж дитина не досягла віку чотирнадцяти років, то будь-які непристойні дотики до її тіла, незалежно від наявності факту добровільної згоди, слід розглядати як сексуальне насильство та кваліфікувати за ч. 4 ст. 153 КК, за відсутності ознак, передбачених у чч. 5, 6 ст. 153 КК.

Такий висновок впливає з диспозиції ч. 4 ст. 153 КК, відповідно до якої за даною нормою кваліфікуються дії, передбачені частиною першою ст. 153 КК, вчинені щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди[7].

Так само зазначає і В.Ю. Омецинська, що є підстави стверджувати, що за ст. 156 КК відповідальність має наставати при вчиненні дій сексуального характеру за відсутності контакту з боку винного зі статевими органами потерпілої особи, і навпаки – з боку потерпілої особи зі статевими органами винної особи. За наявності такого контакту слід говорити про статеві зносини: природні чи неприродні. Адже як ми вже говорили, зносини – це «взаємні стосунки» тобто стосунки у яких беруть участь дві особи, і вони можуть бути пов'язані з проникненням в один з природних отворів тіла потерпілої особи, так і не пов'язані з таким проникненням. Отже, з об'єктивної сторони розбещенням слід визнавати розпусні фізичні або інтелектуальні дії сексуального характеру, які не передбачають фізичного контакту зі статевими органами винної чи потерпілої особи [8, с. 114].

Проте у судовій практиці, що склалася після набуття 11 січня 2019 р. чинності Законом № 2227 – VIII від 6 грудня 2017 р., продовжують траплятися інші випадки кваліфікації.

Наприклад, вироком Балаклійського районного суду Харківської області від 19 вересня 2019 р. за ч. 1 ст. 156 КК встановлено, що на початку лютого 2019 р. винний, реалізуючи умисел на вчинення розпусних дій, спрямованих на задоволення статевої пристрасті, на збудження у неповнолітньої особи статевого інстинкту, умисно вчинив їх щодо потерпілої особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку. Він примусово цілував її в губи, доторкався своїми руками до її статевих органів і грудей, спричинивши шкоду нормальному моральному та фізичному становленню потерпілої. Потерпіла пояснила, що вони з обвинуваченим сіли на дивані, він взяв її за плечі за завалив на диван, цілував в губи. Вона намагалася вирватись, не вдавалося, він навалився на неї тілом. Руками торкався до сідниць, геніталій, грудей через одяг. Казав: «я хочу тебе». Подруга сказала, що пора додому і будуть сварити батьки. Тоді обвинувачений провів їх [10]. З тексту вироку випливає, що потерпілій вже виповнилось чотирнадцять років. Проте згоди на дії сексуального характеру вона не давала, а тому дії винного слід було кваліфікувати за ч. 3 ст. 153 КК.

А вироком Дарницького районного суду м. Києва від 1 жовтня 2019 р. за ч. 2 ст. 156 КК встановлено, що 12 липня 2019 р. винний, знаходячись в підсобному приміщенні офісного центру, користуючись відсутністю сторонніх осіб, з метою задоволення статевої пристрасті, вчинив інтелектуальне розбещення малолітнього, а саме роздягнув останнього та став фотографувати оголеним. Після чого, продовжуючи свої злочинні дії направлені на фізичне розбещення малолітнього, винний доторкнувся до статевого органу потерпілого та став вчиняти дії які викликають статево збудження потерпілого. У подальшому винний оголив перед потерпілим свій статевий орган та усвідомлюючи, що вчиняє розпусні дії, які мають сексуальний характер, став ним доторкатися до тіла малолітнього [11]. Аналіз зазначеної ситуації дає підстави стверджувати, що суд мав кваліфікувати факт доторкання винного руками до оголеного статевого органу потерпілого, а також доторкання своїм оголеним статевим органом до тіла малолітнього потерпілого не за ч. 2 ст. 156 КК, а за ч. 4 ст. 153 КК. Тоді як факт фотографування потерпілого оголеним на той час, до набуття чинності Законом № 1256-IX від 18 лютого 2021 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції)», можливо було кваліфікувати за ч. 2 ст. 156 КК.

Також вироком Іршавського районного суду Закарпатської області від 17 грудня 2019 р. за ч. 2 ст. 156, ч. 1 ст. 125 КК встановлено, що 29 травня 2019 р. винний, достовірно знаючи про те, що

потерпіла особа являється малолітньою, тобто не досягла чотирнадцяти років, із застосуванням фізичної сили з метою примушування потерпілої до вчинення дій сексуального характеру, супроводжуючи свої дії нанесенням тілесних ушкоджень, шляхом стискання своїми руками ребра зліва, назовні від середньо-ключичної лінії, шкірних покривів ділянки лобка, зліва від серединної лінії, пальцями своєї руки здійснив непристойні доторкання до статевих органів малолітньої, в результаті чого спричинив їй тілесні ушкодження, які згідно висновку судово-медичного експерта кваліфікуються як легкі тілесні ушкодження, що мають незначні скороминучі наслідки тривалістю не більше як шість днів[12]. Дане діяння також містить ознаки злочину, передбаченого не ч. 2 ст. 156 КК, а ч. 4 ст. 153 КК.

Тобто суди продовжують практику кваліфікації випадків сексуального насильства над дітьми, які не досягли віку чотирнадцяти років, що супроводжувалось непристойним доторканням до статевих органів потерпілих як фізичне розбещення неповнолітніх за ст. 156 КК, а не за чч. 3–6 ст. 153 КК, як це необхідно здійснювати відповідно до чинного кримінального законодавства, кваліфікуючи відповідні посягання на статеву недоторканість дитини, що вчинені починаючи з 11 січня 2019 р.

Крім того, на думку О.О. Дудорова, розбещення малолітньої особи має кваліфікуватись за ч. 2 ст. 156 КК. Однак інкримінування цієї норми у випадку фізичного розбещення особи, якій не виповнилось чотирнадцяти років, можливе тільки за умови, що скоєне не охоплюється диспозиціями ч. 4 ст. 152 і ч. 4 ст. 153 КК [5, с.80].

Тому на сьогодні під фізичне розбещення малолітніх осіб, що слід кваліфікувати за ст. 156 КК, можуть підпадати лише дії, що полягають поцілунках, оголенні та демонстрації статевих органів винною особою, схиляння потерпілої особи до оголення статевих органів, схиляння потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою, вчинення статевих зносин у присутності потерпілого, акту онанізму тощо [8, с. 114]. А будь які торкання до інтимних частин тіла малолітніх потерпілих осіб, незалежно від наявності добровільної згоди на такі дії з їх боку, слід кваліфікувати лише як сексуальне насильство над дітьми за відповідною частиною ст. 153 КК. Тоді як розпусними діями, згідно з диспозицією ст. 156 КК, слід вважати діяння, що не містять ознак сексуального насильства, у контексті ч. 1 ст. 153 КК.

Висновок. Отже, ми вважаємо, що одним із шляхів вирішення проблеми відмежування сексуального насильства над дітьми (ч.ч. 3–6 ст. 153 КК) від такої форми прояву розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК), як фізичне розбещення, може бути уточнення диспозиції ст. 156 КК, а саме викладення її ч. 1 у наступному вигляді: «1. Вчинення, за відсутності ознак сексуального насильства, розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, ...».

Список використаних джерел:

1. Дядічко В.І. Деякі особливості кримінально-правової регламентації відповідальності за сексуальне насильство над дітьми у окремих державах Європи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020, № 4. С. 329–335.
2. Гаврильців М.Т. Міжнародний досвід протидії сімейному насильству та перспективи імплементації в Україні. *Кримінально-правові та адміністративно-правові основи протидії насильству в сім'ї*: матеріали науково-практичної інтернет-конференції, м. Івано-Франківськ, 27 бер. 2017 р. Івано-Франківськ: НАВС, 2017. С. 27–29.
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 6 грудня 2017 року № 2227 – VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text> (дата звернення 10.03.2023).
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: відкрита для підпису в Стамбулі (Туреччина) 11 трав. 2011 р. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення 10.03.2023).
5. Дудоров О.О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики): практ. поради. МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєверодонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. 92 с.

6. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіге, 2019. 288 с.
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 10.03.2023).
8. Омецинська В.Ю. Кримінально-правова охорона статевої свободи та статевої недоторканості дитини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2019. 265 с.
9. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 27 лютого 2020 р. у справі № 308/913/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87879694> (дата звернення 10.03.2023).
10. Вирок Балаклійського районного суду Харківської області від 19 вересня 2019 р. у справі № 610/2045/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84368085> (дата звернення 10.03.2023).
11. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 1 жовтня 2019 р. у справі № 753/17194/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84765036> (дата звернення 10.03.2023).
12. Вирок Іршавського районного суду Закарпатської області від 17 грудня 2019 р. у справі № 301/1508/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86419302> (дата звернення 10.03.2023).